

mentų įsigalėjimo procesą (tai atspindi ir garso įrašai), parodęs tradicijos transformaciją nuo ypač svarbios, tolesnį žmogaus gyvenimą lemiančios, abiejose jaunavedžių pusėse keletą dienų vykusios apeigės iki vieną dvi dienas švenčiamų vestuvių baliaus. Leidinyje pasigesta ir kai kurių kitų dalykų. Pavyzdžiui, nenurodyta garso įrašų ir fotografijų archyviniai šifrai. Cituojama literatūra žymima ne mokslo darbams įprastu būdu, o literatūros sąrašo eilės numeriu; prie kūrinių transkripcijos nepažymėta, kad tas pats muzikantas įgrojo ir pirmą, ir antrą balsą, ir t. t. Klausydamosi įrašų pasigedau žymaus Ignalinos krašto muzikanto Jono Lechovicko atliekamų kūrinių, nors leidinyje skelbiama jo kartu su kitais muzikantais griežiama polka. Manau, kad šio talentingo liaudies cimbolininko paskambinti tradiciniai šokiai, maršai, dainų melodijos tikrai būtų praturtinę leidinį.

Baigiant recenziją, maga dar kartą pagirti Gailą Kirdienę už puikų sumanymą ir kruopščiai atliktą darbą. Jos parengtas leidinys vertingas trimis aspektais: mokslinė studija, kurioje nušviečiamas muzikanto ir muzikavimo vaidmuo tradicinėse rytų aukštaičių vestuvėse; naujausiais vestuvių mu-

zikos kūrinių įrašais, atspindinčiais įvairiais laikotarpiais muzikantų griežtą repertuarą; ir šių kūrinių transkripcijomis, kuriomis galės pasinaudoti folkloro ansamblių, kaimo kapelių vadovai bei dalyviai. Prie transkripcijų pateikiami muzikantų ir leidinio sudarytojos komentarai. Knygos gale randame muzikos atlikėjų ir kitų pateikėjų sąrašus, abėcėlinę kūrinių rodyklę. Leidinio vertė didina ir gausios XX a.–XXI a. pradžios vestuvininkų ir atskirų vestuvių momentų nuotraukos, kuriose išryškėja ne tik to laikotarpio mados, aplinkos ar buities detalės, bet ir nuolatos kintančios instrumentinio muzikavimo tradicijos. Šis leidinys – ne tik naujas žingsnis etnologijoje, bet ir svarbus jos šaltinis, įamžinantis XX a. antroje pusėje per vestuves grotą repertuarą, atskleidžiantis liaudies muzikantų griežimo stiliaus ypatumus, įvairiopa nušviečiantis vis dar rusenančią autentišką vestuvių muzikavimo tradiciją. Labai norėdusi, kad išsipildytų pratarmėje išsakyti autorės lūkesčiai, ir ši knyga, tapusi tradicinio muzikavimo vestuvėse pavyzdžiu, greta taip pamėgtos estrados po truputį sugrąžintų į rytų Aukštaitijos bei kitų Lietuvos regionų vestuvių apeigas tradicinį, nuo seno grotą repertuarą.

Rūta Žarskienė

Būtina patikslinti: ne Basanavičius, o Volteris

Folkloristės muzikės Austė Nakienė ir Rūta Žarskienė kruopščiai padirbėjo rengdamos pačių pirmųjų, XIX amžiaus pirmojoje pusėje darytų lietuvių liaudies muzikos garso įrašų leidinį *Lietuvių etnografinės muzikos fonogramos 1908–1942*¹. Labai teigiamai yra įvertinta jo didžiulė svarba ne tik mokslo tyrimams, bet ir praktinei muzikinio folkloro veiklai². Jau vien leidinio sudarytojų rūpestis ir pastangos atgaivinti daugiau

kaip prieš šimtą metų darytus ir laiko tėkmės neigiamai paveiktus (ar ir visiškai sugadintus) trapiose laikmenose atsidūrusius melodijų įrašus yra davęs nepaprastą rezultatą. Juk daug ką reiškia net 117 fonografo volelių identifikavimas teturint vos vieną kitą duomenį, reikalingą norint nustatyti įrašytoją, įrašymo vietą ir laiką.

Deja, į leidinį praspūdavo netikslumas, susijęs su iškilia Jono Basanavičiaus asmenybe: nurodoma, kad jis Šilavote yra užrašęs fonografu tris čia publikuojamas dainas (6, 7 ir 16 iš atitinkamų LTRF 6, 12, 54 volelių). Leidinio parengėjas, matyt, iš dalies suklaidino *Velenėlių knyga* – taip pavadintas rankraštinis fonografų volelių katalogas, į kurį minėti įrašai įtraukti jau praėjus dviem dešimtme-

¹ *Lietuvių etnografinės muzikos fonogramos 1908–1942*, sudarė ir parengė Austė Nakienė, Rūta Žarskienė, Vilnius, 2007.

² Žr. Romualdas Apanavičius. Atgijusių fonogramų aidas, *Tautosakos darbai*, 2008, [t.] XXXVI, p. 320–322.

čiams, nurodant jų autorių esant J. Basanavičių. Esama argumentų, verčiančių teigti, kad pirmąsias dvi dainas, o tikriausiai ir visas tris yra užrašęs ne J. Basanavičius, o profesorius Eduardas Volteris ir Lietuvių mokslo draugijai jas įteikęs kartu su kitais leidinyje paskelbtais 1909 metais užrašytais dainuojamosios tautosakos kūriniais. Kita vertus, tos dvi dainos tada buvo įamžintos J. Basanavičiaus dėka. O štai dėl ko.

Su E. Volteriu J. Basanavičius susipažino 1906 metų pradžioje apsilankęs Sankt Peterburge. Universiteto profesorius labai domėjosi lietuvių kalba, tautosaka, mielai bendravo su savo studentais lietuviais. Kitąmet J. Basanavičius E. Volterį prikalbina stoti į steigiamą Lietuvių mokslo draugiją, kurios svarbiausias tikslas – domėtis Lietuvos praeitimi ir kaupti įvairiausią medžiagą apie ją. Draugijos veikloje profesorius aktyviai dalyvauja, o dar po metų atvyksta į Lietuvą rinkti tautosakos, pasiėmęs fonografą – pirmąją pasaulyje neseniai išrastą garso įrašymo priemonę. Vyksta į tas vietas, į kurias jį yra pakvietę lietuviai studentai, – į jų tėviškes. O 1909 metų birželį pasiekia Šilavotą – vietovę dabartiniame Prienų rajone, kuri yra atokiai nuo prieš tai jo lankyto rytų Lietuvos kaimų ir iš kurios studento Sankt Peterburge nebūta. Vykti į nežinomą vietą su fonografu profesorius, aišku, negalėjo pats sumanyti. Tad kas gi bus pataręs ten apsilankyti? Peršasi mintis: tik J. Basanavičius, tada artimai su profesoriumi bendravęs ir apie tą kaimą gerai žinojęs. Mat Šilavotė gyveno jo gimnazijos draugas kunigas Antanas Radušis – buvęs vienas iš šio krašto knygnešių, vėliau – uolus spaudos platintojas, ką tik pastatydinęs didžiulę mūrinę bažnyčią ant aukšto kalno, įkūręs parapiją ir tuo padėjęs mažam kaimui išaugti ir tapti valsčiaus centru. Pas A. Radušį J. Basanavičius ne kartą yra lankęsis. Ir Lietuvos mokslo bei kultūros reikalais besirūpinantis visuomenės veikėjas, ir savo parapijoje didelius darbus užsimojęs nuveikti naujos parapijos klebonas turėjo bendrų interesus. Bene didžiausias iš jų – rūpinimasis senosios kultūros išlikimu ir fiksavimu, ypač tautosakos rinkimu. J. Basanavičius lig tol

jau buvo parengęs ir išleidęs stambiuosius savo sukauptos tautosakos rinkinius, A. Radušis – užrašęs šimtus liaudies dainų su melodijomis (deja, neišlikusių) tose vietose, kur jam yra tekę anksčiau kunigauti, ir pačiame Šilavotė³. Galima drąsiai teigti, kad taip darbuotis tautosakos labui A. Radušį skatino jei ne bendramokslio bičiulio raginimai, tai bent jo veiklos pavyzdys.

Iš A. Radušio J. Basanavičius žinojo, kad Šilavotė esama dainingų moterų, iš jų buvo suburtas ir bažnytinis choras, tad galėjo E. Volteriu drąsiai rekomenduoti vykti užrašyti jų mokamų dainų. Maža to – Lietuvių mokslo draugijoje tada netgi „pasirūpinta medžiagiškai padėti, renkant dainų gaidas su fonografo pagalba, kuomet yra užsiėmęs prof. Ed. Volteris, kuris pastaruoju laiku Šilavotė (Marijamp. pav.) ir kitur rinko dainų melodijas“⁴. Netrukus, liepos 24 dieną, įvykusiame Lietuvių mokslo draugijos posėdyje E. Volteris, demonstruodamas surinktą medžiagą, jau kalbėjo apie „dainų melodijų fonografavimą, parodydamas, kokiuo būdu reikią fonografu naudotis“⁵. Tai neabejotinai paskatino ir J. Basanavičių 1909 metų spalio pradžioje įgyti šiai draugijai tokį pat aparatą ir pačiam išbandyti jo privalumus. O prieš tai Šilavotė, kaip patvirtina pateiktoji citata iš spaudoje paskelbtos Lietuvių mokslo draugijos kronikos, dainų melodijas tikrai užrašinėjo E. Volteris. Tad dviejų birželio dienų darbo rezultatas – į volelius įrašyti 26 kūriniai su melodijomis (neskaičiuojamos pakartotinais įrašytos dainos). Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyno fonotekoje išsaugota penkios dainos ir viena giesmė. Folkloristė Vilma Daugirdaitė Rusijos mokslų akademijos Sankt Peterburgo archyvo filiale tarp E. Volterio rankraščių aptiko iš šilavotiškių užrašytų 28 dainų (tarp

³ Apie tai žr. *Radušio pušų paunksmėj...*, sudarė D. Dainienė, V. Maščinskienė, parengė spaudai J. Mikalauskas, A. Sakalauskas, Kaunas, 2002, p. 19.

⁴ Iš L[ietuvių] Mokslo Draugijos kronikos, kn.: *Lietuvių tauta*, kn. 1, d. 3, Vilniuje, 1909, p. 441–442.

⁵ *Ten pat*, p. 445.

jų – 11 pakartotinai įrašytų ar nukopijuotų) sąrašą. Pagaliau seniausias ir turtingiausias Berlyno fonogramų archyvas, kaupiantis įvairius su kultūra susijusius garso įrašus iš įvairių kraštų, iš E. Volterio tarp kitų Lietuvoje užfiksuotų dainuojamosios tautosakos kūrinių yra gavęs ir keturias Šilavote užrašytas dainas (tarp jų viena – pakartotinai įrašyta ar nukopijuota).

Didžiausio pritarimo E. Volteriui fiksuojant šilavotiškių repertuarą susilaukė daina „Lakštingalėle, liūdna paukštele“ (knygoje ir jos kompaktinėje plokštelėje – 6 nr.; beje, jos publikacinis įrašas yra ar bent buvęs ir Sankt Peterburge). Ją baigus dainuoti, pasigirsta iš fonografo volelio žvalus moterų dainavimu patenkinto žmogaus balsas: „Dainavo Šilavoto daininys dvidešimt antrą birželio tūkstantis devyni šimtai devintuose metuose. Bravo bravo bravo!“ Leidinyje prie publikuojamos šeštos dainos nurodoma, jog tas girdimas balsas esąs J. Basanavičiaus. Tokia prielaida būtų galima manant, kad Lietuvių mokslo draugijos pirmininkas atlydėjo tautosakos rinkėją į Šilavotą ir jam talkino. Bet taip nebuvo. Iš J. Basanavičiaus autobiografijos⁶ sužinome, kad 1909 metų birželio 21 dieną jis važiuojo arkliais iš Šiaulių į Puziniškio dvarą prie Panevėžio pas Gabrielę Petkevičaitę-Bitę, čia apžiūrėjo jos sergantį tėvą, garsų vaistininką, ir paviešėjo iki 24 dienos. Kiek tikresnė prielaida būtų ta, kad pasiten-

kinimą puikiai šilavotiškių padainavimu išsakė kartu buvęs parapijos klebonas.

Būtų galima patikėti, kad trečiąją J. Basanavičiui priskirtą dainą „Ant tėvelio dvaro, ant didžiojo“ (knygoje ir jos kompaktinėje plokštelėje – 16 nr.) yra užfiksavęs J. Basanavičius, veikiai po E. Volterio apsilankymo nuvykęs į Šilavotą vežinas ką tik Lietuvių mokslo draugijai įgytu fonografu. Bet tam pagrįsti nėra duomenų. Tiesa, minėtoje *Velenėlių knygoje* šis įrašas užregistruotas gerokai vėliau, nenurodant jo atsiradimo datos. Tačiau jame pasigirsta vėl tas pats balsas: „Antrą kartą dainuos Šilavoto daininys *Ant didžiojo dvarėlio*.“ Ir iš tikrųjų daina buvusi įrašoma du kartus. Vienas įrašas, įvardytas (matyt, lietuviškai vargu ar mokačio raštininko) „An teochio dvaro“, atsidūrė Berlyno fonogramų archyve, kitas saugomas Lietuvių tautosakos rankraštyno fonotekoje.

Šiaip ar taip, kad Šilavote prieš šimtą metų užrašytos dainos tapo mūsų kultūrinio palikimo dalele, yra E. Volterio nuopelnas, bet kartu prie to prisidėjo ir J. Basanavičius, nurodęs jam šio kaimo dainininkes.

Kostas Aleksynas

⁶ D-ro Jono Basanavičiaus autobiografija. Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija: 1851–1922 m., kn.: *Lietuvių tauta*, kn. 5, Vilniuje, 1935, p. 113.

Sorbų patarlės – sektingas pavyzdys

Recenzuojamas leidinys¹ net keliais aspektais aktualus mums, lietuviams. Sorbai, dar vadinami vendais arba lužitėnais² (savi-

¹ *Sorbian Proverbs: Serbske přislova*, edited by Susanne Hose in collaboration with Wolfgang Mieder, (*Supplement Series of Proverbium*, vol. 14), Burlington, Vermont: The University of Vermont, 2004. – 149 p.

² Lietuvoje vietoj anksčiau įprastų terminų *sorbai*, *sorbų kalba* įsigali *lužitėnai*, *lužitėnų kalbos* (žr. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XIII, Vilnius, 2008, p. 717). Lužica – sorbų gyvenama istorinė sritis Vokietijoje (sorbiškai *lužica* ‘pelkėta, miškais apaugusi vietovė’).

vardžiai *serbja*, *serby*), – vakarų slavų tauta, savo kalba ir papročiais artima čekams bei lenkams. Nuo senų laikų jie gyvena dabartinėje Vokietijos teritorijoje (šiandien – tautinės mažumos teisėmis). Niekada nebuvo sukūrę valstybės, tačiau per ilgus politinės priespaudos, germanizacijos šimtmečius išsaugojo gimtąją kalbą ir tradicinę kultūrą. XX a. antrojoje pusėje sorbų buvo 100 tūkstančių, XXI a. pradžioje teliko 60 tūkstančių. Tokia negailestinga statistika. Šios mažos tautos ryžtas ginti savo identitetą kelia pagarbą, o mokėjimas jį pristatyti visam pasauliui – stebina. Kad *Sorbų patarlės* skirtos